N°. 42. Donderdag 18 October 1917. 17de Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

ORGAAN DER VEREENIGING

OOST EN WEST

Opgericht door Kolonel
G. E. V. L. van Zuylen,
21 Maart 1900.

„Het Koloniaal belang
is een algemeen
Nederlandsch belang".

KANTOREN:
HOOFDBESTUUR .... } HEULSTRAAT 17, DEN HAAG.
INLICHTINGENDIENST ..... } TELEFOON 4519.

MEDEDEELINGEN of INGEZONDEN STUKKEN
moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden
aan de Presidente: HEERENGRACHT 7, DEN HAAG.

KOLONIAAL
ARBEIDS- EN INFORMATIE-BUREAU „OOST EN WEST":
TIJDELIJK HEULSTRAAT 17, DEN HAAG, TEL. 4519.

Voor *Administratie* en *Verandering van Woonplaats* wende men zich tot den Administrateur: HEULSTRAAT 17, Tel. 4519.
Voor *Advertentiën* tot de DRUKKERIJ TEN HAGEN, NOBELSTRAAT 20, Telefoon intercomm. 2793, beiden DEN HAAG.

Is Indië rijp voor „hooger" onderwijs?

—o—

In No. 39 van dit blad bestrijdt Mr. J. H. Abendanon de slotsom, waartoe ik in mijn artikel, voorkomende in No. 37, gekomen ben, dat n.l. de tijd nog niet aangebroken is, waarop Indië in de termen valt om de zegeningen van het universitair onderwijs te genieten. Hij meent, dat er ook met andere factoren rekening valt te houden bij het beantwoorden van de door mij gestelde vraag, dan de door mij te berde gebrachte.

Mijn antwoord kan kort zijn.

Voorop stelde ik, dat, volgens mijn meening, het noodig is om tot inrichtingen van hooger onderwijs toegelaten te worden, een algemeene ontwikkeling te hebben, die de met succes volbrachte studie aan een H. B. S. of gymnasium geeft, doch daarmede heb ik tevens alle andere inrichtingen van onderwijs, die geen daarmede gelijkstaande ontwikkeling waarborgen, uitgeschakeld.

Van verschillende zijden wordt steeds geklaagd, dat er aan de universiteit te veel tijd besteed moet worden aan propaedeutisch onderricht, waaraan de heer van Capelle, directeur der eerste H. B. S. m. 5 j. c. te Rotterdam, in zijn brochure: „Een oplossing van het onderwijsvraagstuk", door een andere indeeling van het onderwijsstelsel tegemoet wil komen.

Stelt men zich in Indië met minder eischen tevreden, zoo zal men aan de inrichting van hooger onderwijs òf meer tijd nog aan de propaedeutische vakken moeten besteden, òf men zal het universitair onderricht noodwendig naar beneden halen.

Nu zijn de door Mr. Abendanon aangehaalde scholen, n.l. de artsenscholen, de school tot opleiding van Inl. rechtskundigen, die tot opleiding van Inl. ambtenaren en, naar ik meen, de te Buitenzorg gevestigde landbouwschool ook, zuivere vakscholen, terwijl de vooropleiding der leerlingen niet van dien aard is om van universitair onderwijs te kunnen spreken en wat de leerlingen der opl. scholen voor Inl. ambtenaren aangaat, weet ik uit ondervinding, dat zij, die met 't diploma der 2e afd. de school verlaten, niet in staat zijn hooger onderwijs te volgen, enkele der beste leerlingen uitgezonderd.

Wil men zich echter, zooals ik reeds opmerkte, met minder tevreden stellen, dan kan men nog wel van universitair onderwijs spreken, doch het wordt dan een speciaal Indisch universitair onderwijs en we loopen groot gevaar een toestand te krijgen, als in Britsch-Indië, waarvan Dr. Hendrik Muller in No. 39 van dit blad zegt: „Dit" — n.l. het z.g. universitair onderwijs — „heeft met dat in Europa slechts den naam gemeen. Wel verschaft het aan Engeland een menigte inlandsche ambtenaren van lageren rang, doch overigens is het een groote mislukking gebleken, doordat het halfrijpe jongelieden aflevert met slechts een waas van kennis, maar des te meer eischen en begeerten, menschen, voor wie slechts ten deele plaats is en die een last zijn geworden voor zichzelven, voor hun land en voor de regeering."

En dat zou ik een ramp achten voor Ned.-Indië.

In aflevering 10 (October 1917) van „Neerlandia" mijn artikel besprekende, geeft Dr. v. L. te kennen, dat met de oprichting van het Koninklijk Instituut voor Hooger Technisch Onderwijs in Ned.-Indië de eerste stap gezet is op den weg, die voert tot de Universiteit.

Ik weet volstrekt niet, wat het op te richten Instituut zal trachten te bereiken. Sommigen spreken van een technicum, anderen van een polytechnische school, nog anderen verbinden er de gedachte aan van een technische hoogeschool. We zullen moeten afwachten, wat de toekomst zal brengen, doch, dat het Instituut zal aansluiten bij de Mulo-scholen, wijst er op, dat er geen „hooger" onderwijs zal gegeven worden, tenzij er de noodige voorbereidende klassen aan toegevoegd worden, om de leerlingen voor dat onderwijs geschikt te maken. In allen gevalle zullen er de technici gevormd kunnen worden, waarvan Mr. Abendanon spreekt in zijn artikel.

Uit mijn opmerking aangaande het dessa-onderwijs meent Dr. v. L. te moeten opmaken, dat ik een theoreticus ben, die met te hoog opgevoerde schoolprogramma's de Inlandsche maatschappij dreigt te ontwrichten. Excusez du peu!

Uit die vrees van Dr. v. L. meen ik te mogen opmaken, dat hij nimmer een programma voor het onderwijs aan een 2de klasse Inl. school onder de oogen gehad heeft, anders zou het met zijn vrees voor ontwrichting der Inl. maatschappij nog wel zoo'n vaart niet loopen.

Het mindere of meerdere hoeveelheidje kennis, dat de leerlingen op de dessascholen opdoen, laat me betrekkelijk koud, maar niet, wie als leiders der jeugd optreden.

'k Ben het volkomen eens met den heer Boon, die onlangs in het „Soer. Hbl." schreef: „Minder door het onderwijs-zelve, dan door de opvoedende kracht, welke men daarvan zal vermogen te doen uitgaan, zal de economische opheffing van den Inlander moeten geschieden."

En wat voor opvoedende kracht kan er uitgaan van onderwijzers, die na een 2e klas Inl. school doorloopen te hebben en een jaar kweekeling te zijn geweest, als zelfstandig onderwijzer van een dessaschool optreden!

Maak het onderwijs practisch, zoowel voor jongens als meisjes, tracht vooral den lust tot handen-

arbeid en daaronder in de eerste plaats tot landbouwarbeid aan te wakkeren, dat alles is uitstekend, doch zorg voor degelijke, goed onderlegde leiders, anders loopt men gevaar, dat het onderwijs ontaardt in gepruts, in minder dan half-weten en dat is een gevaar voor de futlooze Inl. maatschappij.

Ontwikkelend onderwijs, waarbij karakter en wil gevormd en geoefend worden, zal de baantjesjagerij minder in de hand werken dan alle half-weten en prutserij.

Over de schooltjes in Atjeh waag ik geen oordeel uit te spreken; alleen is de beschrijving haast al te idyllisch, maar bovenal verlieze men niet uit het oog het verschil in aard en karakter tusschen den Atjeher en West-Sumatraan ter eener en den Javaan ter anderer zijde.

J. C. H.

De Reis naar Ned.-Indië over Amerika.

—o—

Gaarne wil ik den overland reizigers door Noord-Amerika opmerkzaam maken op de laatste Engelsche uitgave van *Baedekers „United-States,* van 1909, en op het in 1917 verschenen handige boekje van den Ingenieur, *Jhr. J. C. van Reigersberg Versluys,* die, op zijn reis naar Indië, van Mei tot Augustus 1916 in Noord-Amerika vertoefde en daarover in vlotten stijl allerlei wetenswaardigheden meedeelt. Of echter onder de huidige omstandigheden eene *„crossing of the continuent"* even gemakkelijk zal gaan, als toen in '16, is zéér de vraag. Van vele zaken, vooral levensmiddelen b.v., is de prijs sinds aanmerkelijk gestegen. Op de prijsopgaven van 1909 kan men thans natuurlijk allerminst bouwen.

Met den heer R. V. zijn wij het geheel eens, dat Baedeker's *„Guide",* nog de beste en volledigste inlichtingen geeft, dit ondervonden wij op de reis door Amerika in tegengestelde richting, die wij verleden jaar van begin Juli tot begin October maakten. Ook op een vroegere reis, waarvan wij eenige ervaringen hebben medegedeeld in den vorm van *„Wenken voor Amerika-reizigers",* zie het Koloniaal Weekblad van 1906, No. 13, deden wij omtrent die eerste uitgave van Baedeker dezelfde gunstige ondervindingen op.

Hier volgen eenige praktische opmerkingen:

Hotels. Op 't kantoor der Stoomvaartmaatschappij, wellicht aan boord zelve of bij een der vele reisbureaux (ticket-office), en in spijswagens der Pullmann-rijtuigen vindt men lijsten of zelfs vrij lijvige boeken *(hotel-directory of the U. S.)* betreffende de hotels, hunne kamerligging en de grensprijzen. Het verdient zuinigheidshalve aanbeveling, om niet in de z.g. *Luxe* of *Palace* hotels, dan wel in de als „duur" bekend staande, te gaan, dit geldt voor de groote plaatsen van meer dan een half millioen inwoners. Heeft men zijne keuze bepaald op een eersterang's hotel, waarvan b.v. als laagste kamerprijs is genoteerd 2 dollar, dan beteekent dit voor 1 persoon en voor één dag en één nacht, zonder voeding. Men vrage steeds eerst om de billijkste kamer, die er te bekomen is — *the most modest and simple room you have with detached bath* — en zonder badkamer in verbinding met en naast die kamer, en dan ook onmiddellijk naar den prijs. Meestal komt dit goed uit; valt die echter tegen, dan kan men zich op de geraadpleegde lijst, *directory,* c.q. eene aanbeveling, beroepen of neemt, als de goedkoopste kamers niet meer beschikbaar zijn, de daarop in prijs volgende, dus van 2 in plaats van 1½, 3 in plaats van 2 dollar; tenzij men zijn geluk bij een ander hotel wil beproeven, of door het onderwerpelijke naar een ander wordt gezonden, dat beter aan de gestelde verlangens voldoet.

Ik heb mij bij deze, ook door de Amerikanen zelve, die voor verreweg het meerendeel zuinig moeten zijn, toegepaste wijze van doen, altijd goed bevonden. Legt men niet den nadruk op het verlangen naar de *goedkoopste* vertrekken en zegt men niets van het bad, dan krijgt men, zonder dat de hotelhouder in het minst de bedoeling heeft van overvragen, een grooter, beter gelegen, wellicht fraaier, (niet doelmatiger) gemeubileerd vertrek, met bad in doorloopende kamer daarnaast, maar dan wordt de prijs allicht 5 in plaats van 2 dollar, zonder dat men het wezenlijk beter heeft. Overal zijn electrische lampen, vaste waschtafels, lifts. Men zette de schoenen niet buiten; deze worden alleen op straat, in den hotelgang, bij den barbier, *aan den voet* gepoetst. In alle hotels zijn badkamers op elke verdieping, waarvan men gratis gebruik kan maken. De kamers hebben, met uitzondering van die der eerste verdieping, als nummer een getal van 3 of 4 cijfers, zóó, dat men uit het cijfer van het honderdtal altijd kan weten op welke verdieping ze liggen, want die stemmen met elkaar overeen. Heeft men het kamernummer 943, dan ligt die op de 9de verdieping, wat niet zeggen wil, dat er 100 kamers op die verdieping zijn; het kan zijn, dat elke étage slechts 40 vertrekken heeft; dan loopen de nummers der tientallen voor elke verdieping maar tot 40: men zegge aan den *liftjongen* (elevator-boy), direct het nummer der verdieping, waar men verlangt afgezet te worden. Dit geldt ook voor alle groote warenhuizen, kantoorgebouwen e.d.

De maaltijden worden als regel aan onderscheiden tafeltjes gebruikt en contant betaald in de eetzaal. Daar kan men eten naar de spijskaart of een gewone maaltijd (regular dinner, supper) volgens het menu van den dag krijgen. Dat is in restaurants evenzoo. Restaurants zijn er in alle klassen en geraden; de prijzen der spijzen en dranken staan veelal aan den buitenkant aangeplakt, men kiest naar den indruk of vraagt den hotelhouder naar de gewenschte adressen. Aardig zijn de z.g. *Cafeteria,* waar men zich zelf bedienen moet; zij zijn goed en goedkoop; het zijn geen automaatrestaurants, die zijn er v.z.v. mij bekend niet, hotelverblijf met kost en logies bijeen komt ook voor.

Fooien bedragen 5 à 10 % van de consumptie en men geeft alleen aan menschen, die werkelijk geholpen hebben, maar steeds eerst bij het verlaten van het hotel, b.v. aan huisknecht, kamervrouw, liftjongen.

Is men over een hotel tevreden geweest, dan late men zich door den *Manager* (chef) eene aanbeveling geven naar een gelijksoortig hotel in de plaats, waar heen men zich denkt te begeven.

Het normale vervoermiddel is de electrische tram in New-York en Chicago de ondergrondsche en bovengrondsche snelbanen, subway en elevated railway; aardig en goedkoop zijn ook de autobussen met imperiales, die over vaste trajecten rijden. Alle andere voertuigen zijn zeer duur; een taxi is alleen aan te bevelen als men veel koffers bij zich heeft, die men anders door eene *bagage transfer Cy,* iets als onze *van Gend en Loos,* laat bezorgen; dat gebeurt tamelijk vlug, maar is duur, n.l. ¼ tot ½ dollar. Aan die *transfer-companies* kan men ook het vervoer van bagagestukken naar alle oorden der Ver. Staten opdragen. Het is gewenscht, om ze op de plaats van bestemming naar een hotel of agentschap der Stoomvaartmij, waarmede men denkt verder te reizen, te dirigeeren, anders vervalt men in de hooge kosten voor bewaarloon aan het station of de lokalen der transfer-Mij.

Is men in 's Lands dienst, dan deele men dit waar het pas heeft mee; dat wordt vaak interessant gevonden; ook dat men in Nederlandsch-Indië zijn werk heeft en eene reis van duizenden mijlen moet maken, maakt de belangstelling gaande en verhoogt de hulpvaardigheid en voorkomendheid. Velen denken, dat Java een land is, waar iedereen koffie en suiker plant en dat er bij uitsluiting koffie en rijst groeit.

Reist men 's nachts, dan is het het redelijkst een Couchet en Pullmanwagen te nemen, waarvoor men de kaarten van te voren moet bespreken. Het is als regel raadzaam zich voor inlichtingen, van welken aard ook, te wenden tot het *hotel-office,* den *„clerk";* het beste is men natuurlijk geholpen door verwanten, bekenden, landgenooten. Kan men zich niet voldoende vlot in het Engelsch uitdrukken, dan komt men soms in zeer lastige en onaangename situaties en oogenblikken, vooral als men over reis en verblijf langer dan 14 dagen van oceaan tot oceaan doet. De eenige uitweg is dan om van te voren maar een 25 à 30-tal standaardzinnen van buiten te leeren en deze vooral goed uit te spreken, wil men door Amerikanen verstaan worden; zij zijn vaak moeielijk verstaanbaar; telefoongesprekken heb ik vooral in den aanvang zeer moeielijk gevonden.

E. S. *)

*) Schrijver is gaarne bereid mondeling, dan wel schriftelijk, alle nader gewenschte inlichtingen aan belanghebbenden te geven. Zijn adres is bij de redactie bekend. Red.-Com.

Stemmen uit de Eur. pers in Ned.-Indië.

Desascholen.

In het artikel: Is Indië rijp voor ,,hooger'' onderwijs? voorkomende in No. 37 van dit blad, sprak J. C. H. terloops over de desascholen, en liet zich over die onderwijsinrichtingen niet gunstig uit. In *De Indiër* onder de rubriek A c h t e r d e S c h e r m e n, troffen we van Inlandsche zijde een artikel aan over desascholen. De schrijver, die zich N a t a n e g a r a noemt, is Inlandsch bestuursambtenaar en deelt uit zijn ervaringen een en ander mee.

Zijn herinneringen gaan terug naar 1908, toen hij in dienst trad als districtsschrijver te P. gelegen in een residentie, waar men onder het teeken ,,onderwijs'' stond. Waar men kwam, daar werd, bestond het gezelschap uit prijajies, over het onderwijs gesproken. Op de conferenties in de Kaboepatan, in de Kewedanan, in de Kassistenan, in de desa, overal werd het thema ,,onderwijs'' behandeld. Het scheen den schrijver toe, alsof alle prijajies met het onderwijs naar bed gingen en er mede opstonden.

In het heele district P. moesten zes desascholen opgericht worden, in ieder onderdistrict twee. De kosten van oprichting werden geraamd op *f* 600 per school, terwijl de Regeering voor het heele district een tegemoetkoming gaf van *f* 1100, welke som aangewend werd voor de aanschaffing van schoolbenoodigdheden, als banken, kasten, stoelen, enz.

De *f* 600 oprichtingskosten moesten door de bevolking worden opgebracht.

Nu behoort het district P. tot een der armste districten, waar misgewas elk jaar voorkomt. Toentertijde was zelfs meer dan $^{2}/_{3}$ van het bebouwde oppervlak voor de landrente afgeschreven. De hamaperkekeh woedt er duchtig en het water doet de rest. Gelukkig dat de bevolking door de visscherij nog ten deele in haar onderhoud kan voorzien.

Op de conferenties in de desa, waar de bevolking van drie, vier desa's, onder één schoolkring ressorteerende, verzameld werd, nam schrijver nooit volkomen instemming met de door de Regeering gewenschte onderwijsinstelling waar.

Gaf de wedana zich de moeite om de voordeelen van onderwijs lang en breed te bespreken, zoo gaapte de een, terwijl een ander sliep en alleen de desahoofden gaven blijk van met aandacht te luisteren. Richtten de oogen van den wedana zich toevallig op een persoon uit de menigte, zoo klonk aanstonds te pas of niet het bekende ,,inggih'', doch schrijver v o e l d e en z a g den tegenzin.

En als daarna de middelen besproken werden om tot de oprichting te geraken, werd de atmosfeer steeds drukkender en werd aan het eind de vraag gesteld, of allen het er mee eens waren, dan antwoordde de voorste man: ,,Moefakat'', doch de rest zweeg en uit geheel de houding der menigte was te lezen: ,,De wedana wil het, in Godsnaam.'' Van vreugde, instemming, dankbaarheid geen spoor.

De processen-verbaal werden opgemaakt, door de verschillende desahoofden geteekend en de zaak was afgedaan. Een anderen dag elders weer hetzelfde geredeneer, en dezelfde berusting: ,,Als de wedana het wil, hebben wij niets in te brengen.''

Alleen aan de kuststreken met een landbouwende Chineesche bevolking heerschte levendiger stemming. Al zijn de Chineezen in geheel hun doen en laten daar meer Inlander dan Chinees, en verschillen ze slechts in godsdienst met de overige bevolking, er is meer doortastendheid, werklust en belangstelling in voor Regeeringsmaatregelen, en de Chineesche landbouwers daar gaven een goed voorbeeld aan de Inlandsche bevolking.

Op de conferenties in bedoelde desa's waren ze ook tegenwoordig; ze wenschten van alles tot in kleinigheden te worden onderricht; ze stelden vragen, vroegen bijzonderheden en toen ze inzagen het nut en de voordeelen van het minimale onderwijs, toen was hun ,,moefakat'' ook gemeend.

En de Inlandsche bevolking, aangestoken door het voorbeeld harer Chineesche medeburgers, stelde ook meer belang in de nieuwe instelling der Regeering.

De voorspoedige oprichting der desascholen in het district P. was dan ook te danken aan de instemming daarmee van de Chineesche tani's.

En dat was noodig ook, want...... alle noodige staten, processen-verbaal en opgaven waren reeds bij voorbaat opgemaakt en verzonden, vóór nog de bevolking ervan op de hoogste gesteld werd.

,,Mijn eerste lessen in de bestuurskunst'' — aldus N a t a n e g a r a — ,,waren: ,,D u r f e n g e l u k, m e t k u n s t e n v l i e g w e r k u i t g e v o e r d.''

Later, zelf onderdistrictshoofd geworden, en de verantwoordelijkheid torsende voor de richtige uitvoering van deze onderwijs-maatregelen, heeft hij nut getrokken uit die lessen.

Bij de opening der scholen zaten de prijajies in de penarie, indien de regent of een Europeesch ambtenaar de feestelijke opening kwamen bijwonen.

De aspirant-leerlingen bezorgden dan vaak bange uren. Schrijver vertelt daarvan: ,,Op papier moesten er bij de opening plm. 30 leerlingen aanwezig zijn. Een uur vóór den vastgestelden tijd was nog niet de helft van het aantal verschenen, en die er waren, in feestkleeding gestoken, waren voor een groot deel of te klein (beneden 6 jaren) of te groot (slungels van 14—15 jaren). Uit alle hoeken en gaten werden dan jongens en meisjes te voorschijn gehaald en naar school gedreven. En toen de regent verscheen, was het aantal er.

Den volgenden dag was er slechts een vijftal leerlingen aanwezig; de rest was décor geweest. ,,En zulke staaltjes waren geen uitzonderingen, maar regel. Ook later in andere afdeelingen werkzaam, zag ik hetzelfde gebeuren en maakte zelf van dien truc gebruik.''

Het schoolverzuim, dat in de residentie B. eerst 30 à 40 pct. bedroeg, is er niet op vooruitgegaan; er zijn scholen waar het slechts 4 pct., maar ook, waar het 60 pct. kan wezen, hetwelk veel afhangt van den desagoeroe.

,,De desagoeroe's!''

Na het afloopen der 2e kl. school werden ze 6 maanden opgeleid voor desagoeroe. Van paedagogiek werd hun slechts heel weinig bijgebracht. Hart voor hun werk, als opvoeder der desa-jeugd, was hun vreemd. Ze hadden zich opgegeven, alleen aangetrokken door het salaris (15 gld. s mnds. met vijfjaarlijksche verhoogingen van *f* 2.50) en het vooruitzicht: ,,bij gebleken geschiktheid en ijver in de functie van desagoeroe, na minstens vijf jaren, benoeming tot districtsschrijver.'' Of dit laatste werkelijk gemeend was?'' De schrijver gelooft het thans nog niet, maar wel wijst hij op het groote verloop onder de desa-goeroe's.

Na een vergelijking gemaakt te hebben tusschen een onderwijzer met normale opleiding, die één klas krijgt, met hooger salaris begint en minder met absenties te kampen heeft en den desa-goeroe met gebrekkige opleiding, die, uitgenomen de nu en dan ontvangen instructies en raadgevingen van den opziener, aan zich zelf overgelaten is, het toezicht over (beter: de leiding van, Red.) drie klassen heeft en alleen verantwoordelijk is voor den goeden gang van zaken, gaat schr. aldus voort: ,,De volksontwikkeling moet geschieden langs de paden van het onderwijs, en dat onderwijs moet het volk geven, al vraagt het er niet om. Maar het onderwijs diene men hooger op te voeren dan het peil van het huidige desa-onderwijs, *dat door de onvoldoende opleiding der onderwijzers slechts gevaarlijke halfgeleerdheid kweekt. Een halfgeleerdheid, die onbekwaamheid voor en afschuw van eerlijken handenarbeid te weeg brengt*''. *) Tevens wenscht de schr. dat de kosten van dat ,,beter'' onderwijs niet op de schouders van den desaman gelegd zullen worden.

De jenever op komst.

,,Toen we meerdere jaren geleden tegen het alcoholgevaar voor de Inlanders waarschuwden'' — aldus de *Loc.* — ,,en van harte naast Dr. B e r v o e t s streden voor een alkoholverbod, werd van vele zijden aangevoerd, dat het jeneverbruik onder de Inlanders nog geenszins aanleiding tot ongerustheid gaf en ook de minister van Koloniën deelde, op gezag van de Indische regeering, deze zienswijze tegenover de Kamers.''

Het rapport-Engelenberg bevestigt volkomen de ervaring van Dr. B e r v o e t s, dat het alkoholgevaar reeds zeer dicht de Inlandsche maatschappij genaderd is. De jenever verovert een steeds grootere en vastere plaats in de Inlandsche samenleving, waar geen danspartij meer gehouden wordt zonder den

*) Cursiveering van ons. Red.

„vierkanten pot", terwijl het alkoholgebruik onder de Inlandsche ambtenaren regel wordt.

De slechtste alkoholsoorten worden aan den man gebracht en op de etiketten de gezondheidbrengende kracht van den drank verkondigd.

De heer Engelenberg heeft vastgesteld, dat het getal aangevraagde sterke-drankvergunningen voor de binnenlanden sterk toeneemt en in de Vorstenlanden het geldswaardig verbruik per man en per dag reeds hooger is dan van opium! Heel Java met Madoera inbegrepen staat reeds onder bedreiding van den drankduivel.

Verschillende Inlandsche vereenigingen hebben haar waarschuwende stem doen hooren. De S. I. en de Jokjasche vereeniging „Mohammadija" wenschten een algeheel drankverbod voor Inlanders; de Regentenbond wenschte beteugeling van het gebruik, terwijl Boedi Oetomo aandrong op localiseering van het gebruik alleen op de hoofdplaatsen.

De heer Engelenberg acht een drankverbod nog niet noodig, maar wenscht de instelling van verboden kringen, waarbinnen alleen op de districtsplaatsen de verkoop geoorloofd zou zijn, welke aan een strenger vergunningsrecht gebonden zou worden.

„In het algemeen is onze overtuiging, dat tegenover een zoo groot volksgevaar, als thans reeds een deel der bevolking bevangen houdt, alleen de strengste maatregelen nog kunnen helpen."

Bezoldiging en ras.

Volgens de *Loc.* heeft de N.I.S. gebroken met een van ouds bestaanden toestand, waarbij Inlanders, hoe bekwaam en geschikt ook, van bepaalde ambten uitgesloten bleven, omdat ze Inlanders waren. Zij heeft voor de betrekkingen, waarvoor met een opleiding in Indië kan worden volstaan, gelijke toegankelijkheid en gelijke arbeidsvoorwaarden ingesteld voor Europeanen en Inlanders.

De thans doorgevoerde maatregel is langen tijd tegengehouden door de praktische moeilijkheid om de Inlanders op voldoend zekeren grondslag in het pensioenfonds der ambtenaren op te nemen, daar er eerstens geen Inlandsche burgerlijke stand bestaat en vervolgens huwelijks- en familieverband in de Inlandsche maatschappij van dien aard zijn, dat identiteit en aanspraken niet steeds met volle zekerheid zouden zijn vast te stellen.

Het treffen van bovengenoemden maatregel moet niet aan ethischen drang toegeschreven worden, al zal er een groot onrecht door worden weggenomen. De toestand werd voor de maatschappij feitelijk onduldbaar, doordat tengevolge van de uitbreiding van het bedrijf de vraag naar arbeidskrachten ook voor verantwoordelijke betrekkingen het aanbod verre overtrof. En daar volgens de reglementen alleen Europeanen voor bepaalde betrekkingen mochten worden aangesteld, was het N.I.S.-bestuur herhaaldelijk gedwongen minder geschikt en minder betrouwbaar personeel te benoemen, terwijl onder de onderwezen Inlanders geschikte werkkrachten te vinden waren. Met betrekking tot de loonen zullen de gevolgen van deze maatregelen groot zijn.

De onvermijdelijkheid, dat de import-Europeaan krachtens de onmisbaarheid van zijn arbeidssoort en het gemis in Indië van veel, dat hij in het moederland achterliet, daar hooger loon kan bedingen, was ook van voordeeligen invloed voor die Europeanen, voor wie niet in die mate aanleiding tot hooger bezoldiging bestond. Het feit, Europeaan te zijn, is bij de bepaling van de salarissen een groote factor.

Daar de uitsluiting van Inlanders, dus een kunstmatige beperking, niet in de laatste plaats oorzaak was van de opdrijving der bezoldigingen voor Europeanen, is te verwachten, dat een daling der Europeesche traktementen zal intreden.

„Het is het begin van de inwerking eener natuurlijke tegenstelling van belangen, welke met het ras samenvalt, en welke nog zal verscherpen naar gelang meer gebroken wordt met de onnatuur om het ras als ras van welke arbeidssoort ook uit te sluiten."

De voeding van den soldaat.

In een artikel, handelende over bovenstaand onderwerp en voorkomende in de „Loc.", beweert B., dat de voor het jaar 1917 vastgestelde vivresindemniteit niet zonder grond de algemeene verontwaardiging in het leger heeft opgewekt. Teneinde dit te bewijzen geeft hij een overzicht van hetgeen voor de voeding in het leger verricht en geregeld wordt.

De hoeveelheid levensmiddelen (ration vivres), waarop ieder militair recht heeft, bestaat uit rijst, rund- en varkensvleesch, koffie, zout, azijn, thee, brood, bruine boonen en brandhout, uitsluitend artikelen, welke het land oplevert.

Om die levensmiddelen in voldoende hoeveelheid en zoo goedkoop mogelijk te verkrijgen, houdt de intendance aanbestedingen en sluit met de laagste inschrijvers contracten af. Aan de hand van de bedongen prijzen wordt het geldswaardig bedrag van een „ration vivres" berekend, oftewel de vivresindemniteit.

Hoe lager prijzen, hoe lager vivresindemniteit, maar ook hoe slechter kwaliteit van levensmiddelen en hoe onsmakelijker maal.

Om hierin verbetering te brengen is de gelegenheid geopend om een deel van de vivres niet te ontvangen, doch daarvoor de geldswaarde te beuren. Voor dat geld worden dan gekocht groenten voor de soep, sajor, sambal, aardappelen, enz, altemet dingen om de van landswege verstrekte levensmiddelen eetbaar te maken.

Omdat echter bovengenoemde gelden niet voldoende waren, laat men den soldaat eenvoudig een gedeelte van de soldij in de menage storten. Nadat men zoo de helft van de soldij ingehouden had en nog geen eetbaar maal kon bereiden, ging men in 1914 er toe over om aan de Europeesche militairen een bijslag voor de menage toe te kennen. De intendance heeft echter kans gezien uit den toegekenden bijslag een belangrijk voordeeltje te slaan, zooals door B. voor 3 garnizoensplaatsen, n.l. Bandoeng, Semarang en Malang met cijfers aangetoond wordt.

Ondanks den oorlog, strubbeling met de scheepvaart en stijging der prijzen worden de troepen nu 15 à 20 pct. goedkooper gevoed dan in 1915, een kunststuk, dat door de intendance verkregen is door middel van allerlei gegoochel met cijfers.

B. besluit zijn artikel met de hoop uit te spreken, „dat de hoogere autoriteiten zich eindelijk de voeding van den soldaat eens ernstig zullen aantrekken en ondanks de intendance dan, het geheele stelsel eens grondig herzien en wel zoodanig, dat het in de toekomst niet meer mogelijk en bovendien ten strengste verboden is, ook maar één cent der soldij van den soldaat, voor welk doel of wanneer ook, te doen inhouden."

Suriname.

„De West" van 31 Juli schrijft:

„Met heel veel genoegen maken wij melding van de oprichting eener Vereeniging tot bevordering van het handelsonderwijs in de kolonie Suriname.

Aan Ons Huis, de stichting van Ds. Ort, schijnt de eer toe te komen, deze zaak aan het rollen te hebben gebracht. In den heer A. C. Verhey, gouvernements-accountant, vond men aanstonds een krachtig en deskundig medewerker, die een overwegend aandeel heeft gehad in het thans bereikte resultaat.

De heer C. Calkoen, directeur-president van de Surinaamsche Bank, nam het financieel gedeelte voor zijn rekening. Hij is rondgegaan bij lichamen als de K. W.-Ind. Maildienst, de firma C. Kersten en Co., de Surinaamsche Bank, enz., die de noodige gelden hebben verschaft om deze zaak te beginnen, zonder eenig subsidie van Gouvernementswege.

Zoo hebben wij een vereeniging, die jongelieden zal opleiden voor den handel.

Tot welk nut? zoo maakte iemand de schampere opmerking. Zal men jongelieden wetenschappelijk opleiden, om daarna als handelsbedienden hier geplaatst te worden op de hier gebruikelijke karige bezoldigingen?

Er is reden voor die vraag, doch zij behoeft o. i. niet te ontmoedigen.

Het is waar, dat op enkele uitzonderingen na, de bezoldiging in onzen handel verre van schitterend is. Maar men mag vertrouwen, dat die bezoldiging zal verbeteren, wanneer men jongelieden krijgt die voldoen aan alle eischen en derhalve ook meer waarde hebben voor den handel.

Bovendien — en het is goed, dat dit reeds in de statuten der vereeniging tot uitdrukking is gekomen — zijn de jongelieden niet gebonden aan de kolonie. Men mag aannemen, dat een zeker aantal hier plaatsing zal vinden. En wie niet zoo gelukkig is, zal met de genoten opleiding allicht in Indië of elders zijn weg kunnen vinden.

De vereeniging is niet van plan hare leerlingen direct los te laten als de opleiding voltooid is. Zij zal er zich op toeleggen, relaties aan te knoopen om zooveel mogelijk, ook in het buitenland, voor hare oud-leerlingen een passenden werkkring te vinden...

De vereeniging beoogt de opleiding van jongelieden van tweederlei klasse, niet alleen de meergegoeden, maar ook jongens uit den eenvoudigen burgerstand.

Zij zal in November beginnen met de cursussen A en B.

Afdeeling A is voor jongens, die over dag hun werk hebben, en dus alleen de avonduren kunnen benutten om zich te bekwamen. Het doel van dezen cursus is om bruikbare ondergeschikten voor den handel te vormen.

De cursus duurt twee jaren, waarna een eindexamen wordt afgenomen voor elk vak afzonderlijk.

Afdeeling B (de middelbare) is bestemd om jongelieden te vormen, die in den handel een leidende of in 't algemeen een meer verantwoordelijke positie zullen innemen. Ook deze cursus zal twee jaren duren, doch de beste leerlingen zullen in de gelegenheid gesteld worden nog een derde jaar een specialen cursus te volgen, met het oog op eventueele plaatsing in het buitenland.

De leerlingen van dezen cursus zullen al hun tijd behoeven voor de studie en dus geen betrekking daarnevens kunnen bekleeden."

Wij wenschen aan de jonge vereeniging alle mogelijk succes toe.

* * *

Uit „De West" van 10 Augustus:

Het Gouvernements Advertentieblad bevat heden het volgende bericht:

„Namens den Gouverneur wordt, in verband met de moeilijkheden, die te verwachten zijn met betrekking tot den aanvoer van steenkolen voor de gasbereiding, mede ter voorkoming van eventueel door het Bestuur ter zake te treffen dwangmaatregelen, den ingezetenen met klem aanbevolen groote bezuiniging te betrachten in het gasverbruik."

* * *

„Goede berichten. Een gedeelte van de goederen, die de „Prins der Nederlanden" moest aanbrengen, is achtergebleven in Amerika, omdat de vergunningen tot uitvoer nog niet bekomen waren.

Volgens passagiers, die Woensdag uit New-York hier aankwamen, behoeft men niet te vreezen, dat in Amerika vergunningen tot uitvoer naar Suriname zullen worden geweigerd. Men heeft daar geen bezwaar tegen uitvoer naar Zuid-Amerikaansche havens, doch alleen tegen uitvoer naar landen, die de goederen zouden kunnen doorzenden naar Duitschland."

* * *

„De Auto-ped. Dit is het nieuwste snufje uit Amerika. Eenige maanden geleden zag men dit modern vervoermiddel voor het eerst rijden in het Bois de Boulogne bij Parijs. Volgens het „Handelsblad" van 12 Juni had de auto-ped in Nederland dien datum nog niet zijn intrede gedaan.

Suriname is dus up-to-date, waar hier de auto-ped al sedert eenige weken rustig rondsnort. De bezitter, de heer G. Van Dien Jr., is zeer tevreden over het vervoermiddel. Men rijdt gemakkelijk en vlug en het heele vervoermiddel weegt nog geen 40 K.G. De prijs komt in de kolonie op *f* 300 te staan.

Men staat op een plankje, zoowat een decimeter boven den grond. De beweegkracht is een motor van ¼ paardekracht. Het gebruik is zeer goedkoop. Een liter benzine is voldoende om 30 K.M. af te leggen."

* * *

Onder het hoofd „Toenemende ontstemming" schrijft „De West" van 17 Augustus:

Van wege den Kon. W.-Ind. Maildienst is bericht ontvangen, dat de voorgenomen reis van het s.s. Nickerie naar Holland vervallen is. De boot wordt heden hier verwacht om lading voor New-York te nemen.

Er heerscht toenemende ontstemming in de kolonie over het feit, dat — hoewel er het laatste halfjaar vrij geregeld scheepvaartverkeer was tusschen Nederland en de Vereenigde Staten — de Kon. W. Ind. Maildienst niet één keer in dien tijd gelegenheid heeft gegeven, om langs dien weg producten, die tot een waarde van ettelijke tonnen gouds hier opgestapeld liggen, naar het Moederland te verschepen. De koloniën van oorlogvoerende mogendheden zijn er in dit opzicht beter aan toe dan wij, want hare verbinding met het Moederland is nergens zoo afgesneden als in Suriname."

* * *

„De West" van 14 Augustus deelt mede, dat de heer L. Diephuis, uitgezonden van wege het Suriname-studie-syndicaat, in de kolonie is aangekomen.

* * *

In hetzelfde nummer lezen wij:

„Daar onze mail uit Europa tegenwoordig meerendeels over Engeland en Demarara verzonden worden, is de volgende opgaaf voor ons van belang:

Blijkens mededeeling van de Engelsche posterij, zijn door het torpedeeren van schepen de volgende mails verloren gegaan:

Brieven voor Demerara, Suriname en Cayenne, die geposteerd waren tusschen 17 Mei en 5 Juni, en pakketten voor Demerara en Suriname verzonden tusschen 23 Mei en 5 Juni."

WAT DE INLANDER ZEGT.

Eind-examen der Roomsch-Katholieke Kweekschool. Dit heeft te Moentilan (Kedoe) in 't laatst van Juni j.l. plaats gehad. De vijftien candidaten, die daaraan deelnamen, zijn allen geslaagd. De verchristelijkte namen dezer jongelieden luiden: Raden Paulinus Tjakrasoedarma, Franciscus Djajasoewanda, Corbinianus Dwidjawiyata, Gerardus Sastrasoedarma, Raden Abraham Hardjawiyata, Raden Franciscus Djapengoetama, Joannes Darmasoebrata, Simplicianus Brataminarda, Joannes Sastramihardja, Marinus Martasoedarma, Cosmos Hardja Soedarma, Donatianus Dwidjasoedarma, David Djajasoedirdja, Albertus Padmosoemarto en Julius Poedjasiswaja. Het examen liep over de navolgende vakken: Javaansch, Maleisch, Nederlandsch, rekenen, vormleer, opvoedkunde, natuurkunde, scheikunde, plant- en dierkunde, landbouw, geschiedenis, wis-, natuur- en staatkundige aardrijkskunde, teekenen en schoonschrijven. *(Sinar Djawa).*

Inl. Grofsmederij. Bij de door den heer Lovink gehouden inspectie over de ambachtschool te Keboemen, besliste hij, dat aan de school een grofsmederij toegevoegd zal worden. *(Sinar Djawa).*

Persdelict. De heer Weijdemuller, hoofdredacteur van het te Semarang verschijnende blad, *Warna Warta*, zal zich voor den Raad van Justitie te verantwoorden hebben over een artikel van 9 December 1916, waarin hij den toenmaligen *wedono* van het distrikt Poerwodadi — afdeeling Koetaardjo, een „uitzuiger" genoemd, hem zijn willekeurig optreden en schaamteloosheid verwijtende. De verschijning is eerst op 13 October a.s. bepaald. *(Pantjaran Warta).*

Een Onderzoek. De heer J. E. Jasper, assistent-resident van Toeban, heeft onlangs een week lang te Blora vertoefd om de grieven der bevolking te onderzoeken, welke daar aanleiding hadden gegeven tot een hernieuwde Samin-beweging. Hij ging alleen en incognito de dessa in. De uitslag van dit onderzoek wordt geheim gehouden. De afdeeling Blora schijnt wel het middenpunt van deze volksbeweging. *(Sinar Djawa).*

Inl. Volksraad-leden. Bovengenoemd blad vernam uit Djokdja, dat de resident van Solo, door de Regeering daartoe uitgenoodigd, twee ontwikkelde Inlanders zal aanwijzen voor een later te verwachten benoeming tot lid van den Volksraad.

Opening Technische School. Deze had onlangs te Djokdja officieel plaats. Aanwezig waren toen de

Inspecteur Hoekstra, de resident, assistent-resident, controleurs, kroonprins, prins Pakoe Alam, rijksbestierder, diverse kratonprinsen, belangstellenden en 28 leerlingen. De heer Hoekstra, resident en direkteur van den Hoeven hielden speechen en dronken op het toekomstige succes. Daarna werden *drie* semi-permanente gebouwen in oogenschouw genomen. De cursus zou 6 Juli beginnen. *(Sinar Djawa).*

Inl. „Bevolkingsfonds". Op de ondernemingen van de N. V. Cultuurmaatschappij Djoenkarie (Klaten) zal in het oogstjaar 1917 in elk *bekeltoewa*-schap een bevolkingsfonds opgericht worden door de directie. Het doel daarvan is de nooden der bevolking te lenigen en zooveel mogelijk welvaart te brengen in de dessa's. Onder meer staan op het programma: armenzorg, woningverbetering en de oprichting van Kartini-scholen. Het kapitaal zal gevormd worden uit de meerdere opbrengst van het vast te stellen product der diverse variëteiten van den suikerriet-aanplant. Bij een prijs van ƒ 8 per pikol suiker zal in elk *bekeltoewa*-schap met ongeveer 30 bouws aanplant ƒ 600 door de directie in het bevolkingsfonds kunnen worden gestort. Vermoedelijk zullen meerdere ondernemingen dit voorbeeld volgen, terwijl het bestuur zich voor de kwestie zeer interesseert. *(Sinar Djawa).*

Klachten. Hetzelfde blad vermeldt, dat de uitgifte van het tijdschrift *Soeara Boschwezen*, wegens het niet geregeld binnenkomen van de abonnementsgelden gestaakt is moeten worden. Aan den Hoofd-Inspecteur is verzocht, het boschpolitiepersoneel te versterken en verbetering van salarisregeling voor het Inlandsch boschpersoneel aan te vragen.

Voor de Inl. Vrouw. Aan de Regeering is, volgens de *Pantjaran Warta*, voorgesteld om zoo spoedig mogelijk over te gaan tot de oprichting van kweekscholen voor de opleiding van Inl. onderwijzeressen. Waarschijnlijk zijn reeds de daarvoor benoodigde gelden op de ontwerp-begrooting van 1918 uitgetrokken. Een dier scholen zou komen in 't Javaansch, een ander in 't Maleisch taalgebied, d.w.z. een in Midden-Java en één in West-Sumatra. Verder heeft de Directeur van onderwijs gesteund het verzoek om subsidie van de Vereeniging voor de oprichting van een „*Van Deventerschool in West-Java*", zoodat deze school waarschijnlijk in het volgende jaar kan worden geopend. Bedoelde vereeniging wil niet een zelfde soort school stichten als de Semarangsche „Van-Deventerschool". Deze toch beoogt aansluiting van het onderwijs op haar school aan de Kartinische. De „*West Java van Deventer-school*" zal aansluiten bij de gewone lagere Inlandsche scholen, hetzelfde programma hebben als de in 1915 geopende normaalscholen, met Nederlandsch als leervak en huishoudonderwijs. Ook zal aan die school een internaat worden verbonden.

S. I. De afd. Batavia dezer Vereeniging heeft in 't laatst van Juni j.l. een bijeenkomst gehouden in het Sirene-park, waar *Tjokroaminoto* de voornaamste woordvoerder is geweest. Het Binnenlandsch Bestuur met den resident aan het hoofd, was goed vertegenwoordigd. Overigens bestond het gehoor, behalve de heeren Bohl en de Nijs Bik, voornamelijk uit Inlanders.

Sprekende over de particuliere landerijen in 't algemeen, zeide Tjokroaminoto, dat deze zijn „verkwanseld" aan verschillende particulieren, toen de Regeering onder Daendels geld noodig had. De eenige oplossing om de door hem ontstane vicieuse toestanden nu uit de wereld te helpen, is, volgens spreker, de onteigening van al die landen. Nog een ander spreker bracht de kwestie Petodjo op het tapijt; deze noemde dien aankoop een stap in de goede richting. Later merkte Tjokroaminoto naar aanleiding hiervan op, dat het hier niet ging om de al of niet wenschelijkheid om het land Petodjo te koopen, maar over de vraag: of niet een te hooge prijs is betaald ten laste van de gemeente en ten voordeele van een enkeling? Verder hamerde Tjokroaminoto weer op hetzelfde aambeeld: dat de Hollanders sedert 300 jaren de heerschappij in Indië hebben gevoerd en in dien tijd *weinig* hebben tot stand gebracht. Uitdrukkelijk liet hij uitkomen, dat de Inlanders *eigenaren* zijn van het land en dat zij dit niet uit het oog moesten verliezen. Een ander spreker had 't over de militie en laakte zeer het streven der Regeering om een Inlandsche militie in te stellen, met de daaraan verbonden kosten van 20 millioen per jaar. „Waarom moeten wij ons wapenen?" riep hij uit. „Vijanden hebben wij niet! Laat men die 20 millioen liever besteden om ons bestaan wat dragelijker te maken". — En zoo ging het voort. Alle sprekers werden luide toegejuicht. In het Sirenepark staat een schip, waar gewoonlijk een restaurant gehouden wordt. Van uit dit schip hebben de sprekers de menigte toegesproken. *(Sinar Djawa).*

Beleedigd. Vele *andong*-koetsiers te Djokdjakarta voelen zich grof beleedigd en verongelijkt door de klachten, die Europeanen over hun brutaal optreden hebben ingediend en over de berichtjes, die hierover af en toe in de bladen voorkwamen. Kort en goed hebben zij nu in de een of andere *koempoellan* besloten om *de Europeanen te boycotten*, dezen althans niet meer te rijden. Van verschillende zijden worden nu klachten vernomen over dat weigeren van Europeanen op te nemen en iemand, die dringend op Lempoejang moest zijn, kon slechts met héél veel moeite een koetsier daartoe bereid vinden tegen betaling van ƒ 1.— *(Bintang Soerabaja).*

Een Javaansche Prins-klein-ambtenaar.

Het weekblad „Medan-Boediman", onder redactie van R. M. Soerjopranoto, te Jogja verschijnende, meldt in zijn nummer van 4 Juni j.l., dat Pangeran Ario Soerjo-Mataram, zoon van den Sultan van Jogja, met succes het z.g. klein-ambtenaars-examen heeft afgelegd. De bedoeling is niets anders geweest, dan dat de prins, die — evenals velen zijner broeders — zich de moeite wilde geven de Nederlandsche taal te leeren, eens gaarne wenschte te weten, hoe ver hij met zijn studie gevorderd was.

In hetzelfde bericht wordt mede vermeld, dat Raden Adjeng Partini, dochter van den huidigen Prins Mangkoenegoro, eveneens hetzelfde examen met goed gevolg heeft gedaan.

Verder lezen we, dat Raden Adjeng Soerti, dochter van Prins Soerjodiningrat te Jogja, na het klein-ambtenaarsdiploma te hebben behaald, thans toegelaten is tot de H. B. S. te Semarang.

Een Javaansch Arbeidsleger.

In hetzelfde nummer van „Medan-Boediman" vinden we een mededeeling omtrent het Bureau A d h i-D h a r m a (=de Hoogere Plicht), dat onder leiding van R. M. Soerjopranoto, hoofdbestuurslid van Boedi-Oetomo, te Jogjakarta zijn arbeid heeft aangevangen. Het bureau, dat een „arbeidsleger" heeft gevormd, blijkt meer te zijn dan een gewoon werkverschaffingskantoor. Het doel toch is steun aan de inlanders te verleenen, dit in den uitgebreidsten zin op te vatten en verder de stoffelijke en zedelijke belangen der inlandsche maatschappij te behartigen; o.a. door de bevordering der oprichting van scholen, weeshuizen, doorgangshuizen, verblijfplaatsen voor ouden van dagen, die hulp behoeven, ziekeninrichtingen, bibliotheken, een studiefonds, en ook de uitgave van nuttige lectuur enz.

Het leger is samengesteld uit vele ontwikkelde Javanen, die in het belang der leiding zich daarvoor bereids hebben aangemeld. Het benoodigde geld zal worden gevonden door middel van handel, landbouw en nijverheid; verder nog door andere nuttige pogingen.

Boedi-Oetomo weer actief.

Uit de verslagen van de laatste jaarvergadering van *Boedi-Oetomo* is gebleken, dat deze vereeniging van Javaansche intellectueelen, thans officieel tot een politieke vereeniging is gereformeerd. Het beginselprogram en het werkprogram zijn daarvan de bewijzen. Het eerste luidt, zooals de heer A. Mühlenfeld het in de „Preangerbode" van 8 Juli heeft vertaald, als volgt:

I. „De Boedi-Oetomo-partij streeft naar de totstandkoming van een parlementairen regeeringsvorm in nationalen geest en te dien einde naar de invoering eener Kieswet en naar gelijkheid en uniformiteit van het recht."

II. „De Boedi-Oetomo-partij spreekt als beginsel uit, dat door een nationale wetgeving moet worden aangestuurd op het wegnemen van de maatschappelijke oorzaken, welke tusschen de leden van het volk ongelijkheid scheppen of versterken ten aanzien van hun ontwikkelingsvoorwaarden."

Het eigenlijke partijprogram bevat scherp geformuleerde paragrafen, gewijd aan:

1. de noodzakelijkheid eener ingrijpende wijziging van het Regeeringsreglement; 2. de sociale wetgeving; 3. het onderwijs: 4. de volkswelvaart; 5. de hygiëne; 6. den godsdienst; 7. het rechtswezen; 8. het belastingwezen en financiën; 9. de landsverdediging; 10. den landbouw.

WAT DE CHINEES VERTELT.

Tweeërlei Recht. Op een particulier land in Meester Cornelis — alzoo de *Perniagan* — wordt door de opgezetenen geknoeid om te ontkomen aan de plicht tot het verrichten van heerendiensten en dit geknoei wordt in de hand gewerkt door een rechterlijke beslissing, die den toets der kritiek niet kan doorstaan. Bedoelde opgezetenen hadden zich op de een of andere wijze een certificaat weten te verschaffen van een Inlandsch arts, houdende verklaring, dat zij ongeschikt waren voor persoonlijken lichaamsarbeid. Aangezien de certificaten weinig geloof vonden, riep de landheer de hulp in van een Europeesch geneesheer, die dezelfde menschen, na onderzoek, wèl geschikt oordeelde. Nochtans vond de landrechter, wiens uitspraak werd gevraagd, goed de menschen vrij te spreken, op grond van hun beweerde ongeschiktheid tot arbeid. Ieder ziet dadelijk in — alzoo de schrijver — dat een dergelijke uitspraak het wettig recht van den landsheer tot heffing van heerendienst (of een aequivalent daarvan in geld) op losse schroeven zou zetten. Men heeft er langs een omweg een mouw aan weten te passen door de menschen voor den landraad te trekken, die hen veroordeelde tot het verrichten c.q. afkoopen van den heerendienst. Intusschen heeft zich op hetzelfde land een andere kwestie voorgedaan, waarbij alweer de landrechter, onder den invloed vermoedelijk der ethica, een zeer aanvechtbare uitspraak gaf. Op dit land hebben zich n. m. gevestigd ruim honderd Inlanders, allen werkzaam bij den dienst der S. S. Hun vestiging op het land had een alleszins begrijpelijke reden; zij woonden er zeer dicht bij hun werk, hadden daarvan groot gemak. Maar toen de landheer kwam en — in ruil voor dit gemak afkoop van heerendiensten verlangde (dan wel, zoo ze dit wenschten, het verrichten van heerendiensten) weigerden ze botweg. Ze waren in dienst van het Gouvernement en dus niet heerendienstplichtig. De landrechter stelde de menschen in 't gelijk. Zij konden immers niet op hetzelfde oogenblik hun dienst bij de S.S. èn heerendienst op het land verrichten? En — zooals het Openbaar Ministerie betoogde — ze konden toch niet in de lucht wonen? Dat ze dan maar elders hun penaten moeten opslaan, waar ze de in geldswaarde uit te drukken gemakken van vlak bij hun werk te zijn zouden derven, schijnt bij den landrechter geen gewicht in de schaal te hebben gelegd. Dat zij, noch heerendienst verrichtende, noch een afkoopsom betalende, een onrechtmatig occupatierecht uitoefenden, scheen alsmede niet te zijn overwogen. Hoe dan ook, de eisch om óf heerendienst te verrichten óf dien af te koopen werd door den landrechter afgewezen. En daarmede werd een nieuwe weg geopend voor allerlei geknoei. Ook in dit geval is de tuschenkomst van den landraad ingeroepen, en met succes. De weigerachtige S. S.-menschen werden alweer veroordeeld tot een boete en tot nakoming van den plicht om heerendienst te verrichten dan wel een afkoopsom te betalen. Zoo is in dit geval alles weer ten goede geschikt, maar intusschen doen uitspraken van den landrechter als hierboven gereleveerd bij den Inlander de idee post vatten, dat hij terwille van den landeigenaar „geknepen" wordt en onderworpen is aan tweeërlei recht, wat gelijkstaat met *on*recht, want wat weet de Inlander van de revisie eener „ethische" uitspraak door een practischen, hoogeren rechter?

S. I.-geknoei. De *Perniagan* brengt in herinnering het geval Goenawan, één uit de vele. Goenawan, nog altijd één der „leiders" van de *S. I.* en tevens hoofdredacteur van de *Pantjaran Warta*, is eens en andermaal in het openbaar gedaagd tot aflegging van rekening en verantwoording der onder zijn bestuur geinde contributies en bijdragen. Deze rekening en verantwoording bleef, voor zooverre bekend, tot dus verre achterwege...... precies als in zoovele andere gevallen. Nu heeft zich weer zoo'n onfrisch zaakje te Cheribon overgedaan. De Resident van de *S. I.* aldaar, *Hadji Machmoed*, is door een aantal leden der vereeniging bij den Gouverneur-Generaal aangeklaagd. De beschuldiging loopt over oneerlijkheid en oplichterij. Hoe behandelt nu de Inlandsche pers deze zaak? zoo vraagt de *Perniagan*. De *Kaoem Moeda* waarschuwt de tegenstanders van de *S. I.* om hun leedvermaak nog wat in te toomen: „Nu zullen zij, die ons vijandig zijn, zooals Mulder, uitroepen: Het is weer mis met de S. I." Alsof het reeds gebleken is, dat die beschuldigingen gegrond zijn. „Personen, zooals Mulder, dat zijn de leiders der Europeesche bladen. (Met Mulder wordt hier n.m. bedoeld de heer Mulder, waarnemend hoofdredacteur van het *Nieuws v. d. Dag van N. I.*) Alsof die personen, door de ervaring geleerd, niet het volle recht zouden hebben te zeggen: dat is weer juist iets voor de S. I. — en alsof zelfs een *Kaoem Moeda* niet zou weten, dat er geen nader bewijs noodig is, wanneer de gewone Inlander zich over zijn zelf gekozen leiders bij den Landvoogd beklaagt. Nog mooier maakt het de *Pantjaran Warta* van Goenawan. Deze schrijft: „De direkteur van de *Sarikat Dagang Islam* te Cheribon is door de vereeniging bij den Landvoogd aangeklaagd wegens frauduleuse handelingen, waarvan zij de dupe is." En dan — zoo vervolgt de *Perniagan* — heeft het orgaan de onbeschaamdheid er quasi-naief de vraag aan toe te voegen: „Is dit niet Hadji Machmoed?"

In Soekaboemi gaan de zaken der S. I. ook al verkeerd; en de *Pantjaran Warta* ligt haar lezers volgender wijs daarover in: „*Saoedara Abdoel Afandi* berichtte: „*Een Kijahi, die zijn leerlingen besteelt*", is de titel van een artikel in de *Pantjaran Warta* een paar weken geleden. Dit artikel behelst slechts waarheid. Die *Kijahi* heeft een medeplichtige een bekend *oelama* te Soekaboemi.

Wat hebben deze beide *Kijahis* vroeger ijverig propaganda gemaakt voor de S. I.? Uit koranplaatsen hebben ze den geloovigen aangetoond, dat contributie-betalen heilige plicht is. En nu verklaren ze, dat geen der 2000 leden een groot jaar lang contributiepenningen geofferd heeft. Broeders, schroomt niet de zaak bij de overheid te brengen!"

In de *Oetoesan Hindia* wordt bericht, dat *f* 9000 is verduisterd ten nadeele van de S. I. te Pontianak. „De administratie is er niet in orde", staat er ter verduidelijking bij. „Voor de tweede keer is te Pontianak een *S. I.*-vereeniging opgericht, doch deze vereeniging heeft evenmin als de vorige iets met de *Centrale S. I.* uit te staan."

Bijgeloof. Een poos geleden — alzoo de *Pewarta Soerabaja* — kon men in de buurt van de broodfabriek *Ketabang* te Soerabaja een groote menschenmenigte, meest Inlanders, zien staan, die met eerbied en ontzag naar een balk stonden of zaten te kijken, welke daar op de uiterwaard der rivier achter de woning van den resident lag. De Inlanders vertelden onder elkaar, dat het een „heilige balk" was met een menschenhoofd, die telkenmale, wanneer de Gouverneur-Generaal Soerabaja een bezoek bracht van Grisee kwam aandrijven, hetgeen ook ditmaal was geschied. De Inlanders durfden den balk niet aan raken, terwijl offeranden van verschillende etenswaren en dranken gebracht werden, bestemd voor den geest, die in den balk huisde. Af en toe — zoo zei men — sprong deze in de lucht op. Er waren verscheidene Javanen, die beweerden zulks gezien te hebben, en wie het soms niet mocht gelooven, kon naar den resident gaan. Toen deze n.m. naar het wonder was komen kijken, was de geest in den balk ook omhoog gesprongen, blijkbaar toen in den waan verkeerende, den G. G. in eigen persoon te zien. Een Inlandsch agent, die blijkbaar niet erg bijgeloovig was, trok op een gegeven oogenblik zijn klewang en maakte aanstalten om den kop van den balk af te hakken, doch de omstanders beletten dit snoode voornemen op bijna hardhandige wijze. Dit gaf aanleiding, dat de politie maatregelen nam om den balk te laten wegslepen, hetgeen door personeel van den waterstaat zou geschieden. Naar het blad vernam, bestond er intusschen voor de fantastische verhalen over dezen „heiligen" balk wel eenige aanleiding. Het gevaarte toch had een eenigszins grillige vorm; het eene uiteinde er van leek inderdaad sprekend op een menschenhoofd; de een of andere grappenmaker had er een paar oogen, een neus en een mond op geschilderd en om de gelijkenis te volmaken op het hoofd een bos haren geplakt.

Van Vreemde Koloniën.

Japan—Amerika.

In de laatste weken heeft men geen courant of tijdschrift in de hand kunnen nemen zonder er beschouwingen of mededeelingen in te vinden over de verhouding van Japan tot Amerika. De reis, welke een Japansch gezantschap, onder burggraaf Isjii, door Amerika maakt, moge hiertoe de naaste aanleiding zijn, uitingen onafhankelijk hiervan vernomen, zijn zich daar echter komen bijvoegen om de belangstelling in het vraagstuk te verlevendigen. Bij de redevoeringen in N.-Amerika gehouden door Isjii en de staatslieden, die met hem aanzitten, bij de vele diners, lunchen en bijeenkomsten ter eere van de missie aangeboden of be-

legd, komt vooral uit dat Japan een Monroeleer voor Oost-Azië wil doen erkennen, waarin dan echter 't geheele Oosten en niet enkel Japan, mag meespreken, en dat Amerika daar niet tegen op komt, aangezien de zelfontwikkeling van China, waaraan den Vereenigde Staten veel gelegen is, daarmede zeer goed te vereenigen is. De aankondiging dat Japan voor China de open-deur-politiek wenscht, is in N. Amer. met geestdrift begroet. Zij die meenen, zooals dr. H. T. Colenbrander dit dezer dagen nog in den Haag bepleitte, dat de toekomst kan wijzen op een combinatie van Japan met Duitschland en misschien Rusland eenerzijds, tegenover Pan-Amerika, 't Britsche Rijk en China, zullen bij den Japanschen gezant te Londen, burggraaf Sjinda, niet veel steun vinden. In zijn in de American Luncheon club gehouden rede, stelde hij de Duitsche politiek hatelijk aan de kaak en waarschuwde hij tegen haar gevaarlijk drijven. Hij ziet in een samengaan van Japan en Amerika de aangewezen weg voor den bloei van beide landen.

De beteekenis van den Grooten Oceaan is voor Nederland ook belangrijk toegenomen, wat daar omtrent de kansen van gezagsuitbreiding, van politiek en economisch evenwicht beslist of beraad wordt tusschen de groote energieke mededingers is voor ons land van bijzonder gewicht. Zal deze oorlog, die zooveel ellende brengt, op zijn te goed zijde ook mogen boeken het openen van een tijdperk van betere verstandhouding waar een gespannen verhouding reeds van dreigende oorlogskansen deed spreken? Naar gezegd werd, wil de missie tot een meer effectieve militaire samenwerking komen om den oorlog krachtiger door te zetten; zij zou niet gericht zijn op 't sluiten van leeningen in de V. S., zij komt dus overleg, en geen geld vragen.

Over de kwestiën, die tusschen Japan en N.-Amer. hangende zijn, heeft een Japansch journalist Juyui Kasai een belangwekkend artikel geschreven, waaraan wij (uit de correspondentie van San Francisco in 't Alg. Handelsblad) hier eenige punten ontleenen.

De immigratie-kwestie is eigenlijk reeds opgelost. Japan wenscht geen onbeperkte immigratie in Amerika; 't verlangt alleen een menschelijke behandeling van zijn wettig toegelaten onderdanen.

't Jap. volk zou gaarne weten in hoever de Amer. politiek gericht is tegen Japan en welke houding N.-Amer. denkt aan te nemen tegenover Japan in de Chineesche kwestie. Zal Amer., wanneer 't Duitschland heeft overwonnen, den veroveringsoorlog vervolgen tegen Japan? De vraag wordt gesteld met 't oog op oorlogszuchtige uitlatingen van Amer. jingoes, die bij de 70.000.000 Japanners achterdocht hebben gewekt.

De gewichtigste kwestie is die welke de houding tot China zal bepalen. Japan staat tot China in juist dezelfde verhouding als de V. S. tot Mexico. Evenals de V. S. niet kunnen toestaan, dat de Europ. naties Mexico onder elkander verdeelen, evenmin kan Japan toestaan, dat China de „gelukzalige jachtvelden'' levert voor die naties.

De handhaving van vrede en orde in China is Japan's doel, want een vreedzaam en welvarend China zal een veel beter afnemer zijn dan een verarmd, in tweedracht verscheurd China. De opendeur-politiek wil aan alle naties dezelfde kansen geven, maar Japan zal zich verzetten tegen elke inmenging, waardoor zijn overwegende positie in China kan worden bedreigd.

De V. S. hebben een muur gebouwd voor Jap. immigratie, Canada en Australië hebben 't voorbeeld gevolgd. De white man's landen zijn voor de Jap. bevolking gesloten. Waar moet Japan een uitweg vinden? Slechts 't Oosten kan de gelegenneid geven.

Vervolgens gaat de Schr. de onderwerpen na, die in de laatste jaren aanleiding gaven tot eenige spanning tusschen Japan en Amerika. A. d. z. 't voorstel om den Manchoerije-spoorweg te neutraliseeren, om een Amer. marinebasis te bouwen te Santou, op de kust van Toekiën, deze kwestiën worden dan bestreden door als voorbeeld te stellen een dergelijk optreden van Japan in Mexico of in 't Amer. kustgebied.

Alles wijst er op, dat de Jap. kapitalisten genegen zijn samen te werken met 't Amer. kapitaal om de nog verborgen hulpbronnen van China te exploiteeren, ten voordeele van de drie landen.

Slechts wederzijdsch vertrouwen en hoogachting, zoo schrijft Jiugi Kassai, zullen Japan en de V. S. er toe brengen in vriendschap samen te werken en de staatsmanschap van de leiders dier twee naties staat er borg voor, dat er een weg te vinden zal zijn om daartoe te geraken. Dan eerst kunnen de beide naties de verdedigers worden van de menschelijke rechten en samen den post bekleeden van voogd over den vrede op den Grooten Oceaan.

Geven deze uitingen van den Jap. publicist de wenschen der regeering weer, dan zou in de bezadigde beschouwingen ook voor ons eenige geruststelling kunnen liggen; maar hierbij moet toch worden bedacht dat deze toenadering eerst is ontstaan, nadat Amerika zich als oorlogspartij sterk is gaan maken. 't Zou voor de Nederlandsche regeering ernstig te overwegen zijn in hoever zij ook met Jap. tot een vergelijk kan komen over de politieke bedoelingen voor de toekomst, maar Jap. zal hierover niet te spreken zijn voordat Nederland zich in Oost-Azië sterk genoeg heeft gemaakt om niet beantwoord te worden met een: wacht maar af wat wij ter goeder tijd beschikken zullen.

De Seeadler.

Graaf von Lückner heeft de traditie van stoutmoedigheid ter zee, die de Duitschers in dezen oorlog gevormd hebben, moedig voortgezet. Met de Seeadler, een schip van 4000 ton, verliet hij Duitschland als Noorsch houtschip. De papieren waren als zoodanig in orde, maar de houtlading was slechts aan de buitenzijde opgestapeld, in de holle ruimte konden de marine- en de scheepsbemanning zich opbergen. 't Houtschip werd door een Engelsche torpedojager aangehouden, 't onderzoek aan boord liep, evenals dat van de papieren, liep vlot af, 't Noorsche houtschip kon zijn weg vervolgen — naar den Stillen Oceaan. 't Turfschip van Breda nagebootst.

Daar werd de ware gedaante als verwoester van vijandelijke tonnenmaat en van waren onder vijandelijke vlag aangenomen. In de nabijheid van de Australische kust werd 't eerste schip in den Ind. Oceaan met kolen voor Honoloeloe, buit gemaakt. De bemanning beweert in korten tijd voor 8 millioen pond sterling aan waarde van schepen in den grond geboord te hebben. 't Lijstje, dat Lloyd's opgave verstrekt, doet dit wel mogelijk worden, wij vinden daarop als slachtoffers van 't kaperschip:

Engelsche: Gladys Royle; Lundy Island; Horngarth; Britsch Yeoman; Pinmore. Fransche: Charles Gounod; La Rochefoucauld; Antonin; Dupleix. Italiaansch: Buenos Ayres. Canadeesch: Perce. Amerikaansche R. C. Slade; A. B. Johnson en Manila.

Er ligt voor de tegenpartij nog 't hatelijke in, dat de Zeeadelaar, alvorens tot een Duitsch kaperschip te worden gemaakt, een Amerikaansche bark was, buit gemaakt, terwijl zij van New York naar Archangel op reis was. Bij 't toekennen van haar nieuwe bestemming werd zij gewapend met 2 kanonnen van 10.5 cM. en 16 machinegeweren.

Zij begon haar oorlogshandelingen in December 1916 met aan de Braziliaansche kust mijnen te leggen. Als de lezing van de Engelsche bladen waarheid bevat, hetgeen wij ons veroorloven te betwijfelen, zou de commandant door noodseinen te geven schepen naar zich toe gelokt hebben, om ze daarna in den grond te boren. Men zal zich herinneren, dat in Maart 200 man van verschillende schepen afkomstig, aan boord van het Fransche schip Cambronne te Rio de Janeiro aan werden gebracht en dat toen sprake was van een vernieuwd optreden van een Moewe of Bremen. Nadien hoorden wij hier niets meer van den kaper, maar wel werd een abnormaal groot aantal schepen in den Australischen Archipel vermist.

De tegenwoordigheid van een kaper werd zoo al vermoed, men achtte 't waarschijnlijk, dat hij zich bij de Salomons-eilanden schuil hield, hetgeen ook wel bevestigd lijkt.

Toen de Seeadler 8 maanden op zee was, was de kiel zoo aangegroeid, dat schoonmaken noodzakelijk was geworden; de kapitein zette haar op 't eiland Mopeha op 't strand. Bemanning en gevangenen waren druk bezig met poetsen van de kiel, toen een vloedgolf het schip diep in 't koraalzand bedòlf. 't Schip zat gevangen, de opvarenden wachtten nu weldra hetzelfde lot. Deze zijn deels ter plaatse gevangen genomen, deels in Amerika aangekomen, terwijl graaf von Lückner met een deel der bemanning in een barkas op 8 October bij de Fidzji-eilanden werd aangehouden.

Wanneer in latere jaren het verhaal van de Seeadler, in phantastisch kleed gehuld, voor de Duitsche jeugd te boek gesteld wordt, zal aan de figuur van Lückner niet veel bijgewerkt behoeven te worden. Zijn levensloop van den adellijken knaap, die, op avontuur belust, eerst daalt tot den worstelaar in de tent-arena, om zich daarna weer te verheffen tot den kaper-kapitein, die heel de wereld van zich doet spreken, is zóó, dat de vindingrijkste romanschrijver er bij in de leer kan gaan.

De strijd in Duitsch Oost-Afrika vlamt weer op.

De oorlog in D.-Oost-Afrika geeft in 't klein een weerspiegeling van den grooten krijg in Europa. Vele overwinningen, die toch niet tot een beslissing schijnen te voeren. De optimistische verklaring van generaal Smuts bij zijn terugkeer in Zuid-Afrika, dat de kamp in de laatste Duitsche kolonie als volstreden te beschouwen was, is volstrekt niet bewaarheid, de verdediging wordt met taaie volharding meesterlijk voortgezet. Nu is weer een succes van beteekenis gemeld door Britsche en Belgische kolonnes, in samenwerking bereikt; 't is voor een buitenstaander moeilijk te beoordeelen in hoever dit van eenigszins beslissende beteekenis zal zijn, moeilijkheid, die vermoedelijk echter niet alleen voor den buitenstaander geldt, en die mede niet alleen voor D. Oost-Afrika bestaat, want in bijna alle koloniale veroveringsoorlogen is 't gissen meestal jarenlang vergissen gebleven.

Nadat Reuter onze aandacht gevestigd had op operatiën, die in 't westelijk oorlogsterrein van D. Oost-Afrika in aantocht waren, en waarvoor Mahenge een der doeleinden was, kwamen officieele Engelsche en Belgische berichten ons vrij uitvoerig verslag doen van 't verloop der krijgsverrichtingen.

De Belgische troepen onder majoor Bataille tastten

den 7en October de vijandelijke stellingen bezuiden de rivier Kilimbero over een breed front aan. Zij slaagden er in de Duitsche strijdmacht terug te werpen, maar deze hield weer stand in een tweede linie. Den 9en gelukte 't majoor Muller, aanvoerder van een afdeeling op den rechtervleugel, Mahenge binnen te rukken, waardoor deze plaats door de verdedigers moest worden prijs-gegeven. 't Was, volgens het bericht, de laatste districtshoofdplaats in handen der Duitschers.

De Britsche kolonnes blijven in nauwe aanraking met de Belgische de vervolging voortzetten, hun taak is niet gemakkelijk door 't woeste karakter van de streek, zonder drinkwater. Portugeesche afdeelingen houden den zuidelijken oever van de Rovoema bezet om het terrein naar die zijde af te sluiten.

Ook van 't andere oorlogstooneel benoorden 't Ejassimeer komt een voor de ententetroepen gunstig bericht. Een D. detachement van 3 Europeanen en 53 Askari's moest zich overgeven. Dit zou, met uitzondering van enkele op zich zelf staande strijders, 't overschot zijn van de strijdmacht, die in de laatste maanden de guerilla in de noordelijke districten heeft gevoerd.

't Gebied waarbinnen de Duitschers zich nog bewegen kunnen zou nu tot 250 bij 50 mijlen zijn teruggebracht.

OOST- EN WEST-INDISCH LITERATUUR-OVERZICHT.

Koloniaal Tijdschrift.

Inhoud der Oct.-afl. De ontwikkeling der Indische decentralisatie, door J. Brinks. — Mededeelingen uit de afdeelingen Keboemen en Demak omtrent de opheffing van „vrije" en Gouvernementsdessa's en de mogelijke gunstige gevolgen daarvan, door E. L. K. Schmülling. — Banierdragers van het Binnenlandsch Bestuur, door S. Kalff. — Beschouwingen over bestuurswisselingen in een gewest op de Buitenbezittingen, door Opheffer Jr. — Uit de Minahassa, door Ratu Langie (Naar een voordracht van F. Laoh). — Verscheidenheden (Overheerscher en overheerschte). — Kroniek (De Volksraad en zijn eerste voorzitter), door Tertius. — Persoverzicht (De Inlandsche pers, De Chineesche pers), door J. P. — Vreemde koloniën, door H. D. — Uit allerhande bron. — Boekbespreking. — Bibliographie.

In- en Uitvoer.

In No. 41 van dit weekblad een artikel over de Indische scheepvaartmoeilijkheden, door D. Het overzicht is niet volledig, want van den jongsten maatregel van Amerika, het beschikbaar stellen van bunkerkolen op onaannemelijke voorwaarden, kon de schr. nog geen melding maken. Zijn de loopende geruchten juist, dan is nu een totale stilstand te verwachten van de scheepvaart naar en van Indië.

Mededeelingen Commissie Fabrieksnijverheid.

Ter Landsdrukkerij te Batavia verscheen (in fol. formaat) No. 1 der Mededeelingen van de commissie tot ontwikkeling van de fabrieksnijverheid in Ned.-Indië.

Dit eerste nummer bevat een analyse van de douanestatistiek van Ned.-Indië; als grondslag heeft gediend deel II van die statistiek (gesplitst in een deel voor Java en Madoera en een deel voor de Buitenbezittingen), waarin men uitvoerig uitgewerkte staten aantreft van den invoer (gesplitst in invoer door particulieren en door het Gouvernement, met vermelding van de landen van herkomst en de voornaamste kantoren van invoer). De verzamelde cijfers hebben betrekking over de vijf jaren 1909 t-m. 1913; de statistiek over de jaren 1914 en 1915 werd niet genomen wegens de onzekerheid door den oorlogstoestand.

De Waterstaatsingenieur.

De Maart-afl. bevat o.m.: Jhr. ir. W. H. Teding van Berkhout. † — W. M. Jordaan. † — B. O. W. contra decentralisatie, door Ir. F. W. Th. van Oordt. — Irrigatie onder Landbouw? door Ir. D. J. F. van Es. — Drinkwatervoorziening van Batavia, door Ir. D. Drost. — Artesisch water voor Batavia door Ir. C. A. E. van Leeuwen. — Verslag over een onderzoek naar de in Europa gangbare systemen van drinkwaterzuivering en wenschelijkheid hunner toepassing in Ned.-Indië, door Ir. D. A. Koster. — De Indische aannemerskwestie, door Ir. W. Elenbaas en L. de Groot. — Het wadoekstelsel, door v. R. — Havenexploitatie, door d. G.

Indisch Tijdschr. voor Spoor- en Tramwegwezen.

Onder verschillende bijdragen van zuiver technischen aard, bevat de Mei-afl. van dit maandschrift het vervolg van S. A. Reitsma's „Eenige bladzijden Indische spoorwegpolitiek". 10 (De voorgeschiedenis der Indische spoorwegen). Hoofdstuk VI. Het tijdvak van 1852—1860. (Slot).

De Ned.-Indische nijverheid in 1916.

In het verslag omtrent Handel, Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië gedurende 1916 lezen wij, dat voor vele takken van nijverheid de resultaten in 1916 wederom beter waren dan in het voorafgaande jaar ondanks het feit dat de moeilijkheden, verbonden aan het betrekken van grondstoffen, halfmaterialen, enz. uit het buitenland, zeker niet minder waren dan in het vorig jaar het geval was. Zoowel Japan als de Vereenigde Staten traden als leverancier meer en meer op den voorgrond.

Dank zij den gunstigen toestand, waarin sommige takken van landbouwnijverheid in 1916 verkeerden, waren de hooge prijzen, die aangelegd moesten worden, meestal geen bezwaar, terwijl noodgedwongen vele bestellingen, welke in normale tijden naar het buitenland gaan, bij industrieele inrichtingen in Ned.-Indië geplaatst werden.

Vermelding verdient, dat enkele industrieën gedurende het verslagjaar in werking kwamen, zooals een fabriek voor de bereiding van calciumcarbid, een biscuitfabriek, een bierbrouwerij, een garenververij onder Europeesche leiding, een confectiefabriek en een margarinefabriek, terwijl een fabriek voor zgn. Venestakisten en een voor het vulcaniseeren van rubber in 1916 zoover gereed waren, dat begin 1917 met de fabricage een aanvang kon worden gemaakt. De oprichting in 1917 van een machinale touwslagerij op de buitenbezittingen en van een spiritusfabriek op Java, is verder verzekerd. (In- en Uitvoer).

Prof. J. C. van Eerde.

Eigen Haard van 13 Oct. bevat een artikel van den heer C. Lekkerkerker, naar aanleiding der benoeming van den heer J. C. van Eerde tot hoogleeraar in de koloniale volkenkunde aan de Universiteit te Amsterdam.

We ontleenen aan het artikel de volgende levensbijzonderheden van den nieuwen hoogleeraar.

Prof. J. C. van Eerde, geb. in 1871 te Workum (Fr.) vertrok in 1892 na de H.B.S. te Deventer en de toenmalige Indische instelling te Delft te hebben doorloopen, als ambtenaar bij het Binnenl. Best. naar Indië. Na vier jaar werkzaam te zijn geweest ter Westkust van Sumatra, was hij in 1896—97 belast met werkzaamheden in het belang van de landrente en de politieke aangelegenheden op het eiland Bali. Van 1897 tot 1903 werkte hij mede aan de regeling van de landelijke inkomsten en van de agrarische aangelegenheden op het eiland Lombok. In 1903 met verlof naar Nederland gekomen, was hij eerst korten tijd directeur van Het Vaderland en daarna tot 1913 als referendaris werkzaam aan het Departement van Koloniën. In 1904 vertoefde hij voor studiedoeleinden te Berlijn.

In 1913 trad van Eerde op als directeur der afdeeling Volkenkunde van het Koloniaal Instituut; het daarop volgende jaar maakte hij een studiereis naar de voornaamste ethnographische musea van West-Europa. Thans werkt hij o.a. ook mede in de Commissie voor het adatrecht van Ned.-Indië.

Adatrecht van Ned.-Indië.

Van het werk van Prof. Mr. C. van Vollenhoven: „Het adatrecht van Nederlandsch-Indië" (Leiden, E. J. Brill), verscheen een dubbele afl. (de 7e en 8e).

Prof. v. V. behandelt hierin Middel- en Oost-Java met Madoera (slot) en de Vorstenlanden. Met een beknopte 9e afl. (West-Java en Register) zal het eerste deel van dit standaardwerk compleet zijn.

Vragen van den Dag.

De heer H. J. Jacobs verheft, onder het opschrift „Kinderslavernij in Suriname", in het Oct.-Nr. van „Vragen van den Dag" opnieuw zijn stem tegen een treurigen misstand, welke in Suriname onder den naam van het „kweekjesstelsel" wordt aangetroffen. Zooals men weet bestaat dit „stelsel" uit het afstaan van kinderen (vooral door ongehuwde moeders) aan vreemden, die hen in vele opzichten op een schandelijke manier eploiteeren.

De Macedoniër.

In het Oct.-Nr. van dit Zendingsperiodiek een beschouwing „Van en over de zending", door „Bios". — Voorts het vervolg van D. K. Wielenga's historische beschouwingen over het eiland Soemba (schr. behandelt thans de jaren 1881 en 1882; controleur A. Mellink en zendeling J. J. van Alphen). — In zijn rubriek „Uit mijn Camera" bespreekt Ds. H. Dijkstra o.m. een artikel van Ratu Langie over de Minahassa.

De Indische Mercuur.

Inhoud van No. 41: In memoriam J. H. de Bussy, door de Commissie van redactie. — De noodzakelijkheid van een nieuw onderzoek over de serehziekte en de gele strepenziekte, door Dr. H. M. Quanjer. — De marmeren buste van Dr. H. C. Prinsen Geerligs (met afb.) — Het natuurwetenschappelijk gezelschap te Wageningen, door S. M. — Koffiesurrogaten. — Tegenstrijdige suikerbelangen. — De overzeesche handel en de oorlog. — Kleine mededeelingen. (Een arbeidsregeling voor assistenten in Deli. — Economische toestand van Curaçao. — Gezondheidsdienst in Curaçao en Suriname Enz.) — Kultuurberichten, zoomede de overige wekelijksche rubrieken.

De twee blanke Radja's van Serawak.

Den 17en Mei van dit jaar overleed in Engeland op bijna 88-jarigen leeftijd Sir Charles Johnson Brooke, de tweede blanke radja van Serawak.

Het gebied van dezen heerscher, in het Noord-Westen

van Borneo, had de laatste jaren een oppervlakte van 57000 vierkante mijlen of ongeveer 4½ maal de grootte van ons land. Als Radja van Serawak was Sir Charles Brooke de opvolger van Sir James Brooke, die in 1868 stierf.

Enkele bijzonderheden over het avontuurlijk leven dezer beide mannen en over het inlandsche rijk dat zij gesticht en gedurende 75 jaren bestuurd hebben, vindt men in het Oct.-Nr. van de Annalen van het Missiehuis te Roosendaal.

De Reflector.

We ontvingen van dit Indische weekblad de Nrs. 27—29 en vestigen op enkele bijdragen daarin de aandacht, nl.: Het gebied van de Ombilin Steenkolen (slot). — Het landvoogdelijk bezoek aan Soerabaja (No. 27 en 28). — De afgetreden gouverneur van Sumatra's Oostkust S. van der Plas. — Naar de Minahassa (No. 29). — De profeet van Soendâ. Een Oostersche roman van Victor Ido (in alle Nrs.)

Indië. Geïllustreerd weekblad.

Uit den inhoud van No. 28: Het jubileum van 's Lands Plantentuin te Buitenzorg. — Tapanoeli, door Y. — De middelbare technische school te Dordrecht, door Ir. H. A. C. van der Jagt. — Krokodillen vangen met een haak, door C. Spat.

Adressen van importeurs van koloniala producten.

Verschenen is Nr. 3 van de publicatiën in 1917 van de afdeeling Nijverheid en Handel te Buitenzorg, onder den titel: Adressen van importeurs van koloniale producten in Australië, de Philippijnen, Japan, Zuid-Afrika, de Vereenigde Staten van N.-Amerika en Canada. (Tweede vermeerderde uitgave).

Onze West in beeld en woord.

Bij J. H. de Bussy te Amsterdam verscheen een publicatie waarvan reeds eerder een prospectus werd verspreid (waarop ook in dit weekblad bereids de aandacht is gevestigd).

De volledige, veelzeggende titel luidt: Onze West in beeld en woord. Platenalbum voor het huisgezin en ten gebruike bij het onderwijs aan gymnasia, hoogere burgerscholen, kweek-, normaal- en andere scholen, door Fred. Oudschans Dentz, administrateur van het militaire hospitaal te Paramaribo en Herm. J. Jacobs, oudhoofd van de Emmaschool te Paramaribo.

Een bespreking van dit werk volgt.

Het ontwerp koelie-ordonnantie van Mr. v. Blommestein.

Van de hand des heeren J. S. C. Kasteleyn is verschenen (bij Gebr. Tuinzing te Rotterdam) een „Open brief aan de Commissie der Tweede Kamer, belast met het uitbrengen van een rapport omtrent de d.d. 15 Maart 1916 overgelegde bescheiden terzake van het ontwerp koelie-ordonnantie van Mr. A. F. van Blommestein."

De heer Kasteleyn, die lange jaren ter Oostkust van Sumatra een verantwoordelijke betrekking heeft bekleed en zich sedert zijn vertrek geregeld van de ontwikkeling der arbeidstoestanden aldaar op de hoogte heeft gehouden, publiceerde den open brief (met zijn talrijke bijlagen een boek vormend), op verzoek van de besturen van het informatie-bureau voor de tabakscultuur ter Oostk. van Sum. en van de Int. Ver. voor de rubbercultuur in N.-I., ten einde „de beweringen des heeren Van Blommestein recht te zetten."

Indologenblad.

No. 2 van den loopenden jaargang bevat o.m. een verdienstelijk geschreven verhaal: „De dag van den tijger" (waarvan het slot in No. 3).

In No. 3 een korte beschouwing van A. D. Jr., naar aanleiding van Prof. van Eerde's benoeming. — Voorts eene beschrijving van een eenvoudig Javaansch huwelijk, door E. A. Z.

Mededeelingen.

HINDIA POETRA.

Gaarne willen we de aandacht vestigen op een advertentie in dit blad, waarin medegedeeld wordt, dat de verschenen, complete 1e Jaargang van „Hindia Poetra" verkrijgbaar wordt gesteld à *f* 5.—.

Die 1e Jaargang bevat o.a. artikelen van de H.H. Abendanon, Tillema, Mühlenfeld, François e.a. Van de Inlandsche medewerkers noemen wij de H.H. Abdoel Moeis, Dwidjo Sëwojo, Ratu Langie, Noto Soeroto, en vele anderen.

Door een vergissing werd deze aankondiging in het vorige nummer geplaatst; thans is ook de advertentie opgenomen.

Red.-Com.

Van de Afd. Utrecht en Omstreken:

VOORDRACHT van den WelEdGestr. Heer F. KROON, uit Breda, 1e Luit. N.-I. L., Leeraar aan de *Kon. Mil. Academie*, in het gebouw van den *Ned.-Protestantenbond, Boothstraat 7*, op *Dinsdagavond 23 Oct. a.s. 8 uur.*

Onderwerp: „*Kijkjes in de Wester-afdeeling van Borneo*" (met lichtbeelden).

Voor introductie van belanghebbenden kunnen de leden zich wenden tot den Secretaris:

J. J. LAGERS,
Burgstraat 48, Utrecht.

Van het Hoofdbestuur der Vereen. „Oost en West":

VERGADERING van het Hoofdbestuur op *Zaterdag 27 October a.s.* in het gebouw Laan van Meerdervoort 187, Den Haag.

Agenda:

1. Notulen (zie K. W. 26 Juli j.l. No. 30).
2. Voorstel tot tijdelijke vereeniging van de functies van secretaris en penningmeester in één persoon.
3. Voorstel tot statutenwijziging.
4. Regeling van de positie van den secretaris-penningmeester.
5. Mededeelingen.
6. Rondvraag.

De Secretaris,
E. F. GROOSS.

Van het Dagelijksch Bestuur der Vereeniging:

In de leeszaal *Heulstraat 17*, Den Haag, zijn o.a. ter lezing gelegd:

1. *De Petroleum*, door H. Witkamp, van de serie „Onze Koloniale Mijnbouw, onder redactie van Dr. J. Dekker.
2. *Open Brief* aan de Commissie der Tweede Kamer, belast met het uitbrengen van een rapport omtrent de dd. 15 Maart 1916 overgelegde bescheiden terzake van het ontwerp Koelie-ordonnantie van Mr. A. F. van Blommestein, door J. S. C. Kasteleyn.
3. *Koloniale Studiën*, No. 6, Juni 1917.
4. „*Onze West" in Beeld en Woord*, door Fred. Oudschans Dentz en Herm. J. Jacobs.
5. *Mededeelingen van de Commissie tot ontwikkeling van de Fabrieksnijverheid in Ned.-Indië No. I*, Analyse van de douanestatistiek van N.-I.

Naamlijst van nieuw toegetreden leden.

	Contributie
A. K. M. Martis, Nijmegen	*f* 2.50
N. de Neef, Rotterdam	„ 2.50
P. G. W. Valderpoort, Rotterdam	„ 2.50
H. W. den Hartog, Everdingen	„ 2.50
De heer en mevrouw J. L. Henkes-d'Arnaud Gerkens, Prinsenhage	„ 2.50
Sanders, Haarlem	„ 2.50
K. J. Boeyinga, Pematang Siantar (S.O.K.)	„ 2.50
W. A. Zegers Rijzer, Pematang Siantar (S.O.K.)	„ 10.—
Mej. C. E. Scheuer, Teteringen	„ 2.50
J. H. Boschman, den Haag	„ 2.50
Mr. H. L. Lindal, Den Haag	„ 2.50
A. H. Blaeser, den Haag	„ 2.50
Mr. W. K. S. van Haastert, den Haag	„ 2.50
J. G. van den Bossche, Maastricht	„ 2.50
Mej. S. G. Haman, den Haag	„ 2.50
Mevr. Wed. J. T. Visser-Fruithoff, Apeldoorn	„ 2.50
A. B. Poppe, IJmuiden	„ 3.—
Mej. Thomas, Haarlem	„ 2.50
A. C. v. d. Krocht, Leiden	„ 2.50
Mej. A. A. Muysink, Den Haag	„ 2.50
J. Gouwentak, Semarang	„ 2.50
Mevr. A. v. der Hoek—Heintz, den Haag.	„ 2.50
Mr. B. van Giffen, Goutum bij Leeuwarden	„ 2.50
Ned. West-Ind. Landsyndicaat, Amsterdam	„ 2.50
A. L. v. Elten, Arnhem	„ 10.—
B. van Dantzig Dzn., Rotterdam	„ 10.—
A. Jongman, Amsterdam	„ 2.50
Jan Kalis Azn., Hochdon (Holstein)	„ 2.50
Mevr. D. Raedt van Oldenbarnevelt-van Maarseveen, den Haag	„ 2.50
Mevr. de Wed. H. Ypes—Schenk, den Haag	„ 2.50
Mevr. J. J. d'Arnaud Gerkens—Bakhuizen van den Brink, Dordrecht	„ 2.50
A. Post, Oudeschoot	„ 2.50
Mevr. de Wed. Beets—Toorop, den Haag	„ 2.50
Mevr. de Wed. van den Broeke—Maris, den Haag	„ 2.50
H. P. Hesselaar, den Haag	„ 2.50
G. A. de Jong, Medemblik	„ 2.50
J. P. van Dalsum, Vleuten	„ 5.—
Dr. J. H. Gunning, Hilversum	„ 2.50
Mevr. de Koning—Gorter, den Haag	„ 2.50
Mejuffrouw M. C. Maal, den Haag	„ 2.50

LEDEN of ABONNÉ's, die het Weekblad niet tijdig ontvangen, en hun, die VERHUIZEN, wordt verzocht hiervan bericht te zenden en het nummer van de adresstrook op te geven aan den Administrateur, Heulstraat 17, Den Haag, Tel. 4519.

Vereeniging OOST en WEST.
Afdeeling 'S-GRAVENHAGE.

Aan het Bureau **Laan van Meerdervoort 187**, zijn van **10—12** en van **2—4** uur (uitgezonderd Zaterdagsmiddags) inlichtingen te bekomen omtrent de volgende personen die werk zoeken voor:

Muziek- en Zanglessen.	Lessen in Machineschrijven en Stenografie.
Teeken- en Schilderlessen.	Dame als Hoofd — of hulp in de huishouding.
Lessen in moderne talen.	Dame als Lectrice of Dame van gezelschap.
Fransche-, Duitsche-, Engelsche- en Italiaansche Conversatielessen.	Kinderjuffrouw in Indië.
Opleiding admissie examen H. B. S. en Gymnasium.	Indische massage en manicure, uitsluitend voor Dames en kinderen.
Handwerklessen.	Zweedsche gymnastiek, Heilgymnastiek, enz., uitsluitend voor Dames en Kinderen.
Schrijf-, Kopiëer- en Vertaalwerk.	

Deze inlichtingen zijn ook te verkrijgen op schriftelijke aanvraag bij den Secretaris der Commissie voor hulp aan werkzoekenden, den heer J. A. SOETENS, **Ieplaan 11.**

Aan bovengenoemd adres zijn ook inlichtingen te bekomen omtrent Families, die zich belasten met de opvoeding van kinderen, omtrent hotels, pensions, inrichting, medische hulp, onderwijs enz.

☞ Indische Dienstboden kunnen zich aangeven in **Laan van Meerdervoort 187** voor eene verandering van dienst, of een dienst bij een naar Indië terugkeerende familie; hetzij schriftelijk of mondeling; voor eene voorloopige opname tot het tijdstip van weder in dienst treden bestaat geen gelegenheid.

OPGAVE van Leden der Vereeniging „Oost en West", die zich beschikbaar stellen voor het geven van privaatlessen in Indische talen.

A. H. J. G. WALBEEHM, Hooge Rijndijk 55, Leiden. — Javaansch. — Maleisch.
Mr. E. RIJKE, Witte Singel 46, Leiden. — Javaansch. — Maleisch. — Madoereesch.
S. TAGOR, Inl. Veearts, Burg. Reigersstr. 51bis, Utrecht. — Maleisch. — Battaksch.
W. G. HAUFF, Voorzitter der Federatie van Ned. Stenografie-leeraren in Ned.-Oost-Indië, Vaartweg 75, Hilversum. — Maleisch. — Boekhouding b. d. Suiker-Industrie volgens The Decimal Classification and Relativ Index by Melvil Dewey.
IBRAHIM GELAR DATOEK TAN MALAKA, Korte Singel 36, Bussum. — Maleisch. (Nadere informaties Ned.-Ind. Onderwijs- en Studiekas, Rokin 84, Amsterdam).
MAS SAMSI, Leeraar Mal. taal aan de Handelsschool te Rotterdam, Schietbaanlaan 19, Rotterdam — Javaansch. — Maleisch.

LEDEN, die in deze opgave opgenomen wenschen te worden, kunnen zich opgeven aan den Secretaris der Vereeniging, Heulstraat 17, 's-Gravenhage.

⁂ Bij het INFORMATIE-BUREAU van de Vereeniging *„Oost en West"*, Heulstraat 17, Den Haag zijn de navolgende werkjes verkrijgbaar:

a. **Een Boekje over onze Oost voor hen, die er niet geweest zijn.**
door J. H. en H. B.
Prijs: 1 exemplaar **f 0.10.** 50 ex. **f 2.80.**
voor Departementen en Leden der „Maatschappij tot Nut van het Algemeen" **f 2.20** per 50 ex., plus 25 cent voor frankeerkosten.

b. Onze Oost II. **Iets over den Inlander en zijn Zieleleven.**
door T. J. BEZEMER.
Prijs: 1 exemplaar **5 cent.** 50 ex. **f 2.—**;
voor Departementen en Leden der „Maatschappij tot Nut van het Algemeen" **f 1.55** per 50 ex., plus 25 cent voor frankeerkosten.

⁂ Bij het INFORMATIE-BUREAU van de Vereeniging „Oost en West", Heulstraat 17, de Firma MARTINUS NIJHOFF, Lange Voorhout 9, Den Haag, en andere Boekhandelaren zijn verkrijgbaar:

a. Onze West: **De Kolonie Suriname,** door REMAN IRÜS (FRED. OUDSCHANS DENTZ);
II. **De Kolonie Curaçao,** door M. VICTOR ZWIJSEN, Oud-Rector van het Colegio „Santo Tomás" te Curaçao.
Prijs per exemplaar **f 0.25** en f 0.03 frankeerkosten

b. Staats- en partic. betrekkingen in onze Overzeesche Bezittingen; Werkkring en Vooruitzichten.

No. I. **De Bestuursambtenaren in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten
No. II. **De Geëmployeerde bij de Javasuiker-Industrie.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. III. **De Rechterlijke Ambtenaar in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.15** per exemplaar en f 0.01 frankeerkosten.
No. IV. **De Ingenieur in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.40** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. V. **De Ambtenaar bij het Boschwezen in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. VI. **De Ambtenaar bij het Onderwijs in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. VII. **De Vooruitzichten van den Nederlandschen arts in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.
No. VIII. **De Ambtenaar bij den dienst der in- en uitvoerrechten en accijnzen in N.-Indië.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. IX. **De Ambtenaar bij de Gouvernements-Marine in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.20** per exemplaar en f 0.02 frankeerkosten.
No. X. **De Ambtenaar bij den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst in Nederlandsch-Indië.**
Prijs: **f 0.25** per exemplaar en f 0.03 frankeerkosten.

Leverancier van H. M. de Koningin.

Maison de Bonneterie

Leverancier van H. M. de Koningin.

DEN HAAG, Buitenhof–Groenmarkt. **AMSTERDAM, Kalverstraat–Rokin.**

Grootst gesorteerde Magazijnen van Elegante Dames- en Kinderconfectie.

Kantooropleidingcursus ....
f 12.-, f 14.-, f 16.- per maand en verder clubjes voor elken leeftijd.
......*Anneveldt–Pitmanschool*......
Amsterdam, Singel 386 - Haarlem, Ged. O. Gracht 14 Nijmegen, Arksteestraat 19
Anneveldt.
Typen - Stenografie - Talen - Boekhouden

Inrichting voor Zenuwzieken en Hulpbehoevenden
KONINGINNEWEG 1 - AMSTERDAM
Telefoon ZUID 828.
OPNAME VOOR TIJDELIJK EN DOORLOOPEND
Zuster C. G. SOER,
Gedipl. Verpleegster Ned. Ver. v. Psych. en Neurologie.

VAN RIJN & SCHILPEROORD
Meubelfabrikanten.
Anna van Buerenstraat 157 - Tel. H. 679
'S-GRAVENHAGE.
Des gewenscht worden alle soorten Meubelen naar teekening vervaardigd.

HOLLAND TYPING OFFICE
Damrak 45 - AMSTERDAM - Telefoon N. 4625
Type- en Vermenigvuldigbureau
Speciaal adres voor Cyclostyle- en Schrijfmachinepapier.
E. VAN OS, Directrice.

Ideales Sumatra.........
Prima **7 cts** Sigaar.
Bonbons . . . . . **5 cts**
Cadena Flowers. **6 cts**
CADENA, Groot Hertoginnelaan 109, DEN HAAG

Piano's, Orgels, Vleugels, Auto-piano's.
PIANO's in huur f 6.— per maand, desgewenscht in huurkoop, bij
L. C. JACOBI, vh. Chef Firma J. F. CUYPERS,
Regentesselaan 123, bij Reg.pl. Tel. H. 1403
's GRAVENHAGE.
STEMMEN - VERHUREN - REPAREEREN

A. SCHRÖDER & Co.
Groenmarkt.

Voor het HERFST- en WINTER-SEIZOEN:

JAPONSTOFFEN
MANTELSTOFFEN
Covert-Coats *Slobkousen*

DIEREN-TUIN Den Haag

Aangifte voor het Lidmaatschap kan dagelijks geschieden ten kantore Benoordenhout 2 en bij den Portier aan het hoofdhek.

Invullingsbiljetten en voorwaarden worden ook op verlangen toegezonden.

De contributie gaat in met de maand, volgende op die van de aangifte. Voorloopige toegangsbewijzen worden dadelijk verstrekt.

☞ Fraaie Tuin en Bloemen, Kassen, Vogelzalen, Aquarium, Rosarium, Museum, Kinderspeelplaats met doorloopend toezicht, Societeit, Concerten, Opera's, Tooneelvoorstellingen. - - - - - - -

---

Brengt een bezoek aan BOEATAN
Magazijnen van INDISCHE KUNSTNIJVERHEID :

Confiserie en Chocolaterie Royales
J. A. KRUL.
Grand Salon de Rafraîchissements NOORDEINDE 44,
Vraagt onze CHOCOLADE (alleen prima merken),
FIJNE BONBONS en HAAGSCHE HOPJES.

HUWELIJKS UITZETTEN

Tel. 2162. Zichtzendingen.

Voorhanden : LINNEN Damast Tafelgoed.
LINNEN Bedlakens en Sloopen.
LINNEN Handdoeken en Keukendoeken.
BERNARD DRABBE, Noordeinde 6 t/o de Plaats.

J. v. MOORSEL
Schoolstraat 27 - Den Haag - Tel. 201
EERSTE HUIS
in : Stoffen, Mouselines en Witte Goederen. :: Stalen op aanvraag.

A. M. CORNELISSEN
Telef. 746 - ARNHEM - Steenstr. 83c
SANITAIRE INSTALLATIËN.
VERLICHTING
VERWARMING
Aanleg van Gas-, Water- en Electr. Leidingen.

Brood-, Beschuit- en Banketbakkerswinkel
van J. J. MOOLENAAR.
Tasmanstraat 134 's-Gravenhage.
☞ Alle Artikelen verkrijgbaar der KONINKLIJKE BROOD- EN BESCHUITFABRIEK LENSVELT NICOLA.

J. FONDERIE Jr. Kort Achterom No. 17, (achter de Veenestr.)
's Gravenhage, Tel. 6102. - Gevestigd sedert Ao 1839.
☞ Specialiteit in : STAALWAREN. ☜
Groote sorteering in TAFEL- en DESSERTMESSEN ZAKMESSEN, SCHEERMESSEN, SCHEERAPPARATEN SCHAREN.

Holland-Canada Hypotheekbank, 's Gravenhage
Directie: Mr. J. D. P. TEN BOSCH te *Den Haag* en J. G. COSTER te *Winnipeg.*
5 pCt. PANDBRIEVEN
tegen beurskoers. Uitstaand bedrag Pandbrieven ruim f 13.000.000.—.

Adverteeren doet Verkoopen.